

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կեանքի հակասական կազմուածքը:—Օպպօզիւիւր արմատականիս փետուրներով զարդարուած.—Միշտ իր համոզմունքներին հաստատ քաղաքական գործիչը.—Փօրեսի մառը եւրոպական խաղաղութեան մասին.—Մակեդոնիան դիպլոմատների մրցման զոհ.—Պատրիարք Օրմանեանին սպանելու փորձը.—Կիլիկիայի նորընտիր կաթողիկոսի հաստատումը.—Ասրպասականի քեմի համար կազմուած կանոնադրութիւնը:

Մարդկային կեանքը, ընդհանուր առմամբ վերցրած, մի խառնուրդ է ստութեան ու ճշմարտութեան, ստորութեան և վեհութեան, մտքի խիզախ թռիչքների և վախկոտ բթամտութեան: Եւ այդ արգարացի է ոչ միայն անհատների նկատմամբ, այլ և ամբողջ ազգերի. ազատասէր Անգլիան իր լանդայինների և բօէրների նկատմամբ բռնակալի դեր է ստանձնում, քրիստոնեայ Գերմանիան խրախուսում է Սուլթանին դրժել իր խոստումները, հակակղերական Ֆրանսիան դրսում պաշտպան է կանգնում միսսիօնար եղութաներին, ազատ մտածող կուսակցութեան մի պարագլուխ յանկած այնպիսի մի կարծիք է յայտնում, որ ապշեցնում է բոլորին: Եւ այդ բոլոր հակասութիւնները իրար հետ խառնուած ապրում են կողք կողքի՝ համակերպուելով նոյն ազգերի, նոյն անձանց մէջ:

Այս տեսակէտից հետաքրքրական էր այն, ինչ պատահեց վերջերումս Ֆրանսիայում: Ֆրանսիական առաջին մինիստր Կոմբը, արմատական մեծամասնութեան այդ ներկայացուցիչը, որի հակակղերական ուղղութեան մասին երկու կարծիք չէր կարող լինել և որը մինչև այժմ արգէն մերժել է՝ փակուած միաբանութիւնների կողմից վերաբացման թողալու թիւն հայցող 2000 խնդիրքների յանկարծ յունուարի 13-ին պարլամենտում մի դարմանալի հայացք է յայտնում...

Քննուում էր բիւզժէտի այն մասը, որ վերաբերում էր հոգեորականութեան պահպանութեան յատկացրած ծախքերին: Յայտնի է, որ եկեղեցին պետութիւնից անջատելու հարցը արմատականների պաշտպանած սկզբունքներից մէկն է, ուստի նրանք միշտ բիւզժէտի քննութեան ժամանակ առաջարկում են ջնջել այդ ծախքերը, կրօնը համաբնիով քաղաքացիների մասնաւոր դոքտ: Կօմբը, ինչպէս և նրանից առաջ Վալդեկ-Ռուսսօն կողմակից չէ այդ ծայրայեղութեան, բայց նա փորձեց նաև հիմնաւորել իր բռնած դիրքը և արտասանեց այնպիսի խօսքեր, որոնք հակասում են նրա արածներին. «Ես չեմ կարծում, առայ նա, թէ ժամանակակից հասարակութիւնը կարող է բաւականաւ պարզ մօրալով (բարոյականութեամբ), որ մակերևոյթային կերպով աւանդում է մեր դպրոցներում, և համարում ևս եկեղեցու տարածած կրօնական գաղափարները առժամանակ զեռ անհրաժեշտ»:

Դուրս է գալիս որ նա համ աշխատում է վաւելի կրօնական դպրոցները, համ ընդունում է որ աշխարհական դպրոցները չեն կարող այն բարոյական կրթութիւնը տալ, որ տալիս են եկեղեցու պաշտօնեաները:

Դժուար չէ երևակայել, թէ ինչ հիասթափութիւն տիրեց արմատականների շարքերում, և հրճուանք՝ ընդգիմադիր կուսակցութեան մէջ:

Արմատականների դայրոյթը բնորոշւում է հետեւեալ խօսքերով, որ արտասանեց երեք օր անց հասարակական աշխատանքների միջնիստութեան բիւզժէտի քննութեան ժամանակ ձախակողմեաններից մէկը, խօսքը ուղղելով միջնիստ Մարիէ-Ժուին. «Երեկ չէ անցեալ օրը ևս իմ մի քանի ընկերների հետ զգացի կատարեալ հիասթափութիւն, լսելով միջնիստ նախագահի ճառը: Հետաքրքրական է իմանալ՝ արդեօք չէն պատրաստւում միջնիստները մէկը միւսի յետեից դաւաճանել այն պրօգրամը, որի համաձայն նրանց թոյլ էր տրուած մուտք դործել այս դահլիճը և որի համար մեր բոլոր ձախակողմեան ընկերները ձայն էին տուել: Ես կ'ուզենայի իմանալ արդեօք պատրաստւում չէք և դուք Կօմբից յետոյ մի անգամ ևս դաւաճանել մեծամասնութեան»:

Իր անսովա խօսքերի շնորհիւ Կօմբը կորցրեց պարլամենտի արմատական մեծամասնութեան վստահութիւնը և երեւի ստիպուած կը լինի հրաժարուել:

Այդպիսի հակասութիւն դժուար է դանել որոշ և բոլոր կէտերում հետևողական աշխարհահայեցողութիւն ունեցող գործե-

րի մէջ, թէկուզ նրան աշխատեն զբաղարտութիւններով, սպառնալիքներով սեպնել ժողովրդի աչքում:

Այդպիսի գործիչներէց է իր պերճախօսութեամբ և շիտակութեամբ համաշխարհային հռչակ ստացած Ժօրեսը, որ նոր ընտրուել է Ֆրանսիական պարլամենտի փոխ-նախագահի (չորրորդ) պատուաւոր պաշտօնում:

Այդ ընտրութիւնը ծայրայեղ կուսակցութեան փառաւոր յաղթանակներից մէկն, մի յաղթանակ որ ցոյց է տալիս թէ հասարակական կեանքը կամաց-կամաց ինչ ուղղութեամբ է առաջ գնում: Թշնամիները չը կարողացան տանել այդ ընտրութիւնը և դիմեցին սովորական զէնքի-չարախօսութեան և զրբ-պարտութեան: Այդ պարոններին Ժօրեսը պատասխանեց հետեւեալ նշանաւոր ճառով.

«Այստեղ նորերս արտասանած ճառերի նպատակը պարզ է: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը վաղուց է ձգտում երկպառակութիւն սերմանել հանրապետական կուսակցութեան մէջ: Ակզբում նա ցանկանում էր զինել կուսակցութեան չափաւոր մասը սօցիալիստների դէմ, անուանելով դրանց սեփականութեան թշնամի, բայց աջողութիւն չ'ունեցաւ: Այժմ նա սօցիալիստներին անուանում է հայրենիքի թշնամիներ: Պ. Դեշանելը փոխանակ քննադատելու իմ գաղափարները նրանց ամբողջութեամբ, գերադասեց դիմել կոպիտ էֆէէկտների, դուրս քաշելով առանձին-առանձին նախադասութիւններ: Սակայն ինչում են ինձ սեղադրում: Ես մատնացոյց արի որ Եւրոպայում խաղաղութիւնը հաստատ է և թէ ինձ հնարաւոր է թւում մշտական, կազմակերպուած խաղաղութիւն: Իսկ ինձ դրա դէմ պատասխանում են. եթէ մինչև անգամ իրագործելի է խաղաղութեան իդէալը, աջնումնայնիւ կարելի չէ ժողովրդին ասել դրա մասին, որովհետև այդ թմբեցնում ի նրա եռանդը: Իսկ ըստ իս ոչինչ աջնալէս չի կոտրում ժողովրդի եռանդը, ինչպէս մշտական վախաստեղը միշտ հեռացնուող վտանգի մասին: Դրանով ազգը ընտելացնում է մի հերոսութեան, որ բաւականանում է խօսքերով: Ինչ ինձ առանձնապէս ստիպում է յոյս դնել խաղաղութեան հաստատուն լինելու վրայ, այդ—Եւրոպայում երկու մեծ դաշնակցական խմբերի գոյութիւնն է: Դրանք զսպում են իրար, հետևում են միմեանց և սանձահարում են ազգայնական և դիմադիր փառասիրութիւնը: Դաշնակցական այդ երկու խմբերն էլ աւելի և աւելի խաղաղ բնոյթ են ստանում, մօտենում են իրար և կարծես համաեւրոպական մեծ դաշնակցութեան կարապետ են հանդիսանում: Ես լսում եմ, ինչպէս իմ ընդդիմախօսները ասում են, թէ ես ոչ այլ ինչ եմ, եթէ ոչ միամիտ լաւատես:»

Բայց միթէ երկու դաշնակցութիւնների աստիճանական մերձեցումը իրականութիւն չէ: Գերմանիան ձգտում է մեզ հետ ունենալ համարեա սրտագին յարաբերութիւններ: Իտալիան մերձենում է մեզ: Ի՞նչն է դրա պատճառը: Արդեօք Անգլիայի և Գերմանիայի մէջ անտեսական մրցոյթը, թէ Իտալիայում ազատականութեան բարձրացումը: Ի հարկէ, բայց առաւել ևս այն, որ ֆրանսիական հանրապետականները տապալեցին ցեղարիւմը, որը Նեփոսիան պահում էր լարուած դրութեան մէջ: Ինձ մեղադրում են այն բանում, որ ես հակառակ եմ դաշնակցութեան Ռուսաստանի հետ: Այդ ուղիղ չէ: Ես միայն հրաժարում եմ համաձայնուել նրանց հետ, որոնք կարծում են թէ առանց այդ զինակցութեան Ֆրանսիան չէր կարող ազատ շունչ քաշել: Մինչև 1891 թւականը Ֆրանսիան ապրում էր առանց դաշնակցութեան, և այդ չը խանգարեց նրան վերականգնել իր զօրքը և ընդարձակել իր գաղութային կալուածները: Ամենագիտար բօլշենքում Ֆրանսիան մենակ է եղել: Դաշնակիցը եկաւ այն ժամանակ, երբ Ֆրանսիան ուժեղ դարձաւ: Ես բնաւ չեմ բացասում էյդ աս—լօթարինգեան հարցը, բայց ես կարծում եմ, որ նա կը լուծուի ոչ պատերազմով, այլ ազատուած դեմօկրատիայի խաղաղ աշխատանքով: Հանրապետական ոգու զարթումը տուաւ ազգային եռանդին նոր ոյժ, և մենք յոյս ունենք որ 1870 թ. պատերազմը վերջինն էր Գերմանիայի և Ֆրանսիայի մէջ: Ֆրանսիան վերջին 30 տարիների ընթացքում այնքան հերոսութիւն ցոյց տուեց, որ հարկ չը կայ նրան միշտ իր ուշքը յառել իր պատմութեան արիւնոտ էջերի վրայ: Ես գիտեմ, դուք ինձ կ'ասէք, որ հարցի իմ առաջարկած լուծումը հետաւոր ապագայի գործ է: Լաւ, իսկ ձերը: Ի՞նչ ժամանակամիջոց էք առաջարկում դուք: Վերջնում էք դուք արդեօք պատասխանատուութիւն պատերազմի անյապաղ յայտարարութեան համար: Ոչ, դուք վախենում էք նրանից, յետաձգում էք նրան: Թող ինձ անուանեն օտար պետութիւնների գործակալ, այդ ինձ չի յուզում: Ես ոչ մի հանրապետական չեմ ճանաչում, որին այդ անունը չը տային: Գամբետտան ջէնուաղցի էր, Սպիւլլէրը—բաղենցի, Ֆերրիս—ալբուսակ, Բիքօն—անգլիացի, բոլորն օտար պետութիւններից կաշառուած գործակալներ: Այն բոլոր անձինք որոնք կռուել են հանրապետութեան համար, արքայութեան են եղել հայրենիքից: Ֆրանսիայի դէմ զէնք բարձրացրած էմիգրանտների որդոց ձեռքով: Կօնտր-րեփօլիցիա և զրպրտութիւն այդ—հոմանիշներ են»:

Այդպէս մտածող որդիներ ունենալով հանդերձ Ֆրանսիան ոչինչ չէ կաբողանում անել ճշուած ազգութիւնների դրու-

Թիւնը բարուորելու հարցում: Թիւրքիան շարունակում է իր ընթացքը և ոչ միայն լուրջ կերպով չի մտածում մտցնել իր թէ եւրոպական և թէ ասիական նահանգներում իր խօստացած բեֆորմները այլ և ռազմական տրամադրութիւն է ցոյց տալիս, սպառազինում է, զարնան Մակեդոնիայում էլ աֆսիսի արհաւիրքներ առաջացնելու, ինչ արաւ սկզբում Յունաստանում և 1895—96 թուականներին Հայաստանում: Եւ պատերազմական ոգի ունեցող իսլամը այդ կանի, խրախուսուած խաղաղասէր քրիստոնեայ մեծ պետութիւնների փոխադարձ նախանձից և դիպլոմատների նեղսիրտ մրցութիւնից:

Լ. Ս.

29 Յունուարի

Կիլիկիոյ նորընտիր կաթողիկոս Տ. Սահակ Արքեպիսկոպոս հեռագիր մը ուղղելով Կայս. Պալատ, իր հաւատարմական զգացումները յայտնած և արտօնութիւն խնդրած է, որ Պօլիս զայ իր հաւատարմական և երախտագիտական զգացումները անձամբ յայտնելու համար յոտս Կայս. Գահոյից: Տ. Սահակ Արքագան սոյնօրինակ հեռագիր մըն ալ ուղղած է Ս. Պատրիարքին և կը խնդրէ որ աջակից գտնուի իր այս խնդրանքին:

— Սանասարեան վարժարանի խնամակալութիւնը նկատելով որ վարժարանին Խարբերդ փոխադրութիւնը զժուարութեանց պիտի մատնուի, կը խորհի Սըվազ հաստատել զայն: Պատրիարքարանէ գրուած է Սըվազի Առաջնորդին՝ Ս. Նշանի հոգերէն զուրս ուրիշ ծախու հոգերը գտնել և տեղեկագրել Պատրիարքարան: Ս. Նշանի մօտ գտնուած գետին մը յարմարագոյնը կը նկատուի:

Յունուարի 6-ին, Պօլսում, Գում—Գափուի Հայոց տաճարում, պատարագի արարողութեան ժամանակ հայոց պատրիարք Մաղաքիա Օրմանեանի վրայ մի հայ երիտասարդ արձակեց ատրճանակի երկու դնդակներ, որոնք դիպան և ոչ ծանր վիրաւորեցին: Տեղական լրագրներին արգելուած է որեւէ բան հաղորդել այդ դէպքի մասին:

Յունուարի 29-ին Պօլսից հեռագրում են հետեւեալը.

«Հայոց պատրիարքի վրայ բէվօլվէր արձակողը և նրա փախած գործակիցը դատապարտուած են մահուան պատժի. երեքը դատապարտուած են զանազան պատիժների, նրանցից երկուսը ցմահ բանտարկութեան: Մեղադրուողները յայտնեցին, որ դիտաւորութիւն ունէին սպառնալիքներով փող կորզել նշանաւոր